

Ženská otázka a feminismus v českém prostředí

1. republika, státní socialismus a
polistopadové období

Výchozí situace:

Ústava ČSR z roku 1920 zaručovala stejná politická a občanská práva mužům i ženám

V praxi ale přetrvávaly nerovnosti a přesudky o roli, postavení a schopnostech žen.

Hlavní směry ženského hnutí:

Liberální ženy: Ženská národní rada od r. 1923 (Františka Plamínková)

Katolický proud: Svaz katolických žen od r. 1925

Ženská národní rada (1923-1942)

Centrála v Praze, pobočka v Brně

V roce 1935 -- 50 organizací

Časopis *Ženská rada* (1925-1938)

Předsedkyně: Františka Plamínková (1923-1942), Milada Horáková (Rada československých žen 1945-1948)

Oblasti činnosti:

- Styk s dalšími ženskými organizacemi doma i v zahraničí
- Spolupráce s institucemi i jednotlivci v otázce postavení žen (ankety, posudky k chystané legislativě, komentování stávajících zákonů)
- Budování knihovny ženského hnutí
- Informační činnost

Pracovní skupiny: (Burešová, s.63-64)

Osobní svoboda žen

Vzdělání žen

Postavení žen v zákonech a veřejných rádech

Postavení žen v manželství

Mravnostní otázky

Manželství, matka a dítě

Práce ženy vůbec, hlavně výdělečná

Styk s cizinou

Odbor tiskový a propagační

Odbor finanční

Odbor organizační

Ženská národní rada delegovala do Mezinárodní ženské rady (International Council of Women) a řady dalších mezinárodních ženských organizací.

Šíření názorů na ženskou emancipaci mimo centrum: od r. 1932 Kluby ženské národní rady -- v jiných městech

Františka Ferdinanda Plamínková (1875-1942)

Povoláním učitelka.

Za války uvězněna a popravena během heydrichiády.

Členka předsednictva národně-socialistické strany: v městském zastupitelstvu Prahy, senátorka (1925-39)

Zakladatelka a předsedkyně Ženské národní rady (1923-1942)

Místopředsedkyně Mezinárodní ženské rady

Přednášela a publikovala k otázkám rovnoprávnosti žen a feminismu - především v otázce zákonodárství.

“... hluboký vnitřní úkol [feminismu] leží však ještě jinde: v sebepoznání, v nejvnitřnějším pochopení, procítění, prostudování ženství, v objasnění cest, jimiž má jít vývoj, správný a zdravý vývoj ženin k jejímu plnému rozvinutí, k možnosti, aby dala společnosti lidské nejcennější a nejlepší klady své bytosti po svém způsobu. Naučiti ženu tomuto vnitřnímu sebepoznání, umožniti jí růst ukázněně, ale po zákonech vlastní přirozenosti, to znamená, vytvořiti ženu-- osobnost, uplatňující se nejen sebezáporem, nejen ctnostmi pasivními, ale aktivitou, pevně ukázněnou harmonií celého člověka.”

(L. Nosilová-Zlesáková. 1935. “F. F. Plamínková a vnitřní náplň feminismu”, citováno v Burešové s.162.)

Závěr:

Narozdíl od anglického nebo amerického ženského hnutí u nás nedochází k utlumení aktivit po získání volebního práva.

Jestli ale naopak dochází k mobilizaci, to je otázka, kterou zatím nelze úplně zodpovědět a na níž se názory zřejmě vždy budou různit. Při hledání odpovědi potřeba uvážit:

- České ženské hnutí bylo až do 90. let 19. století záležitostí lokálních aktivit a několika osobností.
- Následuje relativně krátké období politizace ženských aktivit a masovějšího rázu hnutí.
- Po roce 1918 zcela určitě dochází ke koordinaci ženského aktivismu a snaha o celorepublikový dosah, ale vlastní aktivity jsou opět dílem relativně malého počtu žen.

Otázky k dalšímu studiu:

1. Existuje paralela mezi situací žen za 1. republiky a po roce 1989?

(Teoreticky roznořprávnost ale jaká praxe?)

2. Jak dořlo k přechodu od aktivního ženského hnutí 20. a 30. let 20. stol. k všeobecné pasivitě žen v 90. letech 20. stol.?

(Pro odpověď potřeba zpracovat rozsáhlý historický materiál metodami srovnávací a genderové analýzy.)

Postavení žen a feminismu za českého státního socialismu

V roce 1948 zrušeny všechny ženské organizace. Český svaz žen byl jedinou oficiální ženskou organizací až do roku 1990 a člen Národní fronty.

Nazýván též “prodlouženou rukou KSČ”.

Feminismus považován za buržoazní ideologii, která tříští úsilí třídního boje a cílů dělnické třídy (viz definice feminismu v *Malé československé encyklopedii*, 1984-1987).

Komunistická vláda a propaganda zdůrazňovala emancipaci žen, avšak tato proběhla jen částečně ve veřejné sféře, sféra soukromá příliš zasažena nebyla (i když i tam se politika státu musela projevit).

Hlavní problémy s řešením ženské otázky za socialismu:

- Státní paternalismus.
- Nemožnost komunikace s mezinárodním ženským hnutím.
- Řešení společenského postavení žen především materiálních problémů.
- Přístup k řešení záležitostí žen vycházel z nereflektovaných tradičních představ o úloze a schopnostech žen.
- Nevěnování pozornosti hodnotovému systému toho, co je pocítováno jako mužské a ženské, vztahům mezi mužem a ženou v soukromé sféře, nicméně státní zásahy např. do sexuality a rodiny.

Česká republika po roce 1989: výchozí situace

- Téměř nulové informace o feminismu.

“Teprve na podzim roku 1988 jsem dostala jedno číslo *Lettres Internationales*, které vydával A. J. Liehm v Paříži. To číslo bylo celé věnované postfeminismu. S hrůzou jsem si uvědomila, že skoro nic nevím o feminismu a již je tu postfeminismus. Než jsem si ale stačila toto číslo prostudovat, sebrali mně ho při domovní prohlídce a tento sešit byl společně s dalšími knihami (tak je to napsáno v protokolu o spálení knih s protistátním a protisocialistickým obsahem) dne 31. března 1989 spálen na dvoře v Benediktské ulici v Praze 1 jako ‘ideologicky závadové materiály’.”

(Jiřina Šiklová. 1999. *Nové čtení světa*, str.133.)

Václav Havel: Feminismus je něco jako dada.

(Citováno podle Šiklové, *Nové čtení světa*, str.132.

Přece jen jedna NGO:

Pražské matky - ekologické sdružení, které se i po roce 1989 nedefinovalo jako ženská organizace

Ženská otázka a feminismus po roce 1989:

Debaty, zda Československo feminismus potřebuje či ne (viz četba).

- Média
- Nevládní organizace
- Vzdělávací systém a akademie
- Vládní organizace a legislativa

Média a knižní průmysl

- Těsně po roce 1990: média otevřená, řada informativních článků o feminismu (Šmejkalová - *Tvar*, monotematické číslo *Iniciály*, *Vokno*)
- Asi od r.1992-3: obrat k negativní prezentaci feminismu a ženské otázky (TV: Respektování o znásilnění, články Oty Ulče, Josefa Škvoreckého)

Feminismus zpravidla uváděn s nálepkou “militantní”.

Zavedení pojmu “sexuální harašení” pro “sexual harrassment” (Ota Ulč).

- Od pol. 90. let: postupné otvírání prostorů, prezentace širšího názorového spektra
- Asi 1998 - dosud: podstatné zvýšení zájmu (vydavatelé: hlad po publikacích, média: ženy = atraktivní téma)

Nevládní organizace

První organizované úsilí: Centrum pro gender studies (dnes Gender studies o.p.s.), Praha 1991, Jiřina Šiklová

www.feminismus.cz

- Knihovna
- Osvětová činnost (veřejné přednášky, “gender diskuse”
gender.info@ecn.cz)
- Poradenství včetně legislativního - později
- Výuka VŠ kursů - v současné době už ne

Další nevládní organizace:

proFem - konzultační středisko pro ženské projekty, 1993

www.profem.cz

Aspekt, Bratislava - 1993, www.aspekt.sk

--organizace zabývající se převážně sociální sférou:
domácím násilím, rodičovstvím, prostitucí a obchodem se ženami.

--převážně lokální působnost

--adresář ženských organizací *Alty a soprány* z roku 1995:
přes 30 organizací, stránky www.feminismus.cz v roce 2005:
přes 80

Na FSS:

Gender centrum, Brno - 2000, www.gender.pisi.cz

Vzdělávací systém a akademie

Počátky převážně přes anglicky mluvící badatelky - hlavně anglická literatura a sociologie

První VŠ kursy: 1992-93 (FSV a FF UK)

Později hlavně přes sociologii (Jiřina Šiklová: “putovní” kursy od roku 1994).

Od 1995-96: postupné zabýdlování tematiky genderu a feminismu v různých VŠ institucích (Brno od r.1998)

Kursy OSF pro SŠ učitele (Praha, Brno)

Asi od 2000: několik projektů učebnic a metodických materiálů pro SŠ a ZŠ

2004: bak. program GS na FSS MU

2005: mgr. program na FHS UK

Výzkum:

Gender&Sociologie SoÚ AV ČR (Marie Čermáková),

www.genderonline.cz

Národní kontaktní centrum - Ženy a věda, 2001,

www.zenyaveda.cz

Program genderových studií FSS MU

Katedra genderových studií FHS UK

Individuální projekty

Koordinační aktivity:

Několik konferencí od cca 1994

Feministická pedagogika - od r. 2001,

www.fhs.cuni.cz/gender/fem_ped.html

Konference českých a slovenských feministických studií - září

Vládní organizace a legislativa

(K tematice vyčujeme zvláštní kurs.)

Zájem vlády se výrazněji projevil až v souvislosti se vstupem ČR do EU.

Závěr:

- Feminismus se částečně odtabuizoval.
- Ženská otázka je legitimním tématem médií -- a tako komerční záležitostí.
- O ženském hnutí se nedá ještě hovořit, i když akademický feminismus a genderová studia jsou vyspělá.

Literatura:

Jana Burešová. 2001. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Marie Chřibková et. al., eds. 1999. *Nové čtení světa I: Feminismus devadesátých let českýma očima*. Praha: Marie Chřibková.

Nanette Funk, Magda Mueller, eds. 1993. *Gender Politics and Post-Communism*. New York: Routledge.

Gabriele Jaehnert et. Al., eds. 2001. *Gender in Transition in Central and Eastern Europe: Proceedings*. Berlin: Trafo Verlag.
Alena Heitlinger. 1979. *Women and State Socialism: Sex Inequality in the Soviet Union and Czechoslovakia*. London: Macmillan.

Hilda Scott. 1976. *Women and Socialism: Experiences from Eastern Europe*. London: Alison&Busby.

Barbara Wolfe-Jancar. 1978. *Women under Communism*. Baltimore: Johns Hopkins UP.

(Libora Oates-Indruchová. 2002. *Discourses of Gender in Pre- and Post-1989 Czech Culture, Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Supplement 4, Pardubice: Univerzita Pardubice.*)